

Derdini Marko Paşa'ya Anlat...

Çağatay Üstün

Özet:

Marko Paşa deyimi Türk halkı arasında oldukça iyi bilinen bir terimdir. Sanılanın aksine Marko Paşa aslında hukukçu değil, bilgili ve tanınmış bir hekimdir. Onun kısa yaşamını incelerken rastladığımız en önemli özelliklerin hazır cevap, mizahı seven ve döneminin tıp öğrencisine yardıma çalışan bir kişi olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu yönleriyle kültürümüzde ve eğitim hayatımızda derin izler bırakmış Marko Paşa'yı saygıyla anıyoruz.

Anahtar kelimeler: Marko paşa, tıp

Marko Paşa belki de tıbbiyeden mezun olmuş en renkli simalardan ve kişiliklerden birisiydi. Halk arasında yanlış inanışların tesiriyle, bir zamanlar yaşamış devletin önemli mevkiindeki bir yönetici ya da hukukçuymuş gibi bilinmesine karşın aslında O, bir döneme imzasının atmış hekimlerimizdendi. Bilinen Marko Paşa lakabının dışında tam adı Marko Apostolidis'dir. (*Apustol Marko*) Yunanistan'a ait Sira (Siros) adasında 1824 yılında doğdu. Daha sonra ailesi ile birlikte gittiği İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhane'yi (Askeri Tıbbiye) Tabip Miralay rütbesiyle bitirdi. Mezun olduğu yıl aynı okulda Cerrahi Kliniği Şefliğine atandı. (1851) İyi bir hekim olmasından ötürü Miralvalığa (*Tuğgeneral*) yükseltilen ilk hekim olma hakkını kazandı. 1861'de Sultan Abdülaziz'in hekimbaşılığına getirildi. Bu görevini sürdürürken 1871 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhane'nin Nazırlığına (*dekan*) atandığında Ferik (*Korgeneral*) rütbesindeydi. Ölüncüye kadar bu okuldaki yöneticilik görevini layıkıyla yerine getirdi. 1878'de Meclis-i Âyan üyeliğine seçildi. Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin (*Bugünkü adıyla Kızılay Derneği*) Kırımlı Aziz Bey ile birlikte kurucularından birisi ve ilk başkanıydı. 1888 yılında İstanbul Burgaz adasındaki evinde vefat etti (Resim 1).

Halk arasında "*Derdini Marko Paşa'ya anlat...*" diye bir deyim vardır. Bu makalede niçin böyle bir ifadenin kendisine yakıştırıldığını kısaca açıklamaya çalışacak ve Marko Paşa'nın kişiliği ve ona ait hatıralara yer vereceğiz.

Dr. Marko Apostolidis'in Kişiliği ve Ona Ait Hatıralar

Marko Paşa ılımlı davranışlar sergileyen, zarif, nazik, zeki bir insandı. Geniş bir fes giyer, yakasını açık bırakır, daima belinde kılıç, elinde şemsiye ile gezerdi. Alâyişi (gösterişi) sevmezdi. Zamanına göre çok kuvvetli cerrahi bilgisi olan ve tıbbi bitkiler konusunda da eğitilmiş ve deneyimli bir hekimdi. Dr. Celal Muhtar, ile Dr. Akil Muhtar'ın babası olan Muhtar Efendinin dirayeti sayesinde Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhane'deki Nazırlık görevi pek parlak geçmiştir. Eski harfleri sadece imzasının atacak kadar bilir ve onu da tersten başlayarak yazardı. Hürriyetperver gençliğin kaynağı olarak bilinen Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhane'nin idareciliğini üstlendiğinde, bu gençliğin tepki almaması için çoğu kez onları saraya karşı korumak durumunda kalmıştır. Marko Paşa hem hekim, hem de okul yöneticisi olunca karşılaştığı çoğu kişinin derdini dinlemek zorunda kalır ve çoğu zaman dinlediği dertlere çözüm getirememenin sıkıntısını çekerd. Öncelikle kendisine geleni büyük bir dikkatle dinler, dertli konuşmasını bitirince sanki konuşmamasını anlamamış gibi kendine özgü Rum şivesiyle hemen sorardı: *-Anladık, ama ne?* Şikayetçi bir kez daha uzun uzun konuyu anlattıktan sonra Marko Paşa yine sorardı: *-Anladık, ama ne?* Bu cevap karşısında dertli kişi büsbütün dertlenerek devasını bulamamanın sıkıntısı içerisinde Paşa'nın yanını terk ederdi. Eğer ziyaretçi Marko Paşa'dan daha baskın çıkarsa, o zaman da Marko Paşa sağ kolu demek olan Başkatip Muhtar Efendi'yi çağırarak, şikayetçinin duymayacağı bir tarzda: *-Zanım (Canım) Efendi, yaz buna bir sudan kalafat!* diyerek bir ev sahibi maharetiyle dertliyi atlattırırdi. Marko Paşa'ya dert anlatmanın imkanı ve ihtimali yokmuş diye bilinirdi. İşte, bu huyu halk arasında yayılınca, bir türlü çaresini bulmada başarılı olunamayan dertler için

Yazışma Adresi: Yrd.Doç.Dr. Çağatay Üstün

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi

Tıp Etiği ve Tıp Tarihi ABD

Bornova/ İZMİR

"Derdini Marko Paşaya anlat..." tabiri buradan ortaya çıkmıştır.

Yine bir gün Mekteb-i Tıbbiye'nin kapısında iki talebe karşılaşır. Bunlardan sarhoş olan biri diğerine: *-Niye baktın öyle?* diye çıkışır. Aralarında kavga başlar. Tam bu sırada Marko Paşa görünür. Ayık olan talebe hemen Marko

Marko Paşa

Resim: I Marko Paşa

Paşa'nın önünde eğilerek sarhoş olandan şikayette bulunur ve Marko Paşa'nın sarhoşu paylamasını beklerken şu cevabı alır: *-Anladık... O sarhoş, ama senin burada ne işin var?* Tıbbiye Mektebi o zamanlar Demirkapı'da dört yüksek duvarlı bir bahçenin ortasındaymiş. Talebeler arasında hürriyet fikirlerinin yayılmaya başladığı bir zamanda bir gün akşam yoklamasında âdet olduğu üzere, talebe üç defa *«Padişahım çok yaşa!»* diye bağırarak yerde hep birden *«Padişahım alaşağı!»* diye feryadı basmış... Bunu duyan sınıf zabıtlarının etekleri tutuşmuş. Ertesi sabah Marko Paşa mektebe gelince, hemen zabıtlar Paşa'nın huzuruna çıkıp durumu anlatmışlar... Fakat Marko Paşa dert dinler mi? Talebelerin bir kısmını çağırtmış. İçlerinde Dr. General Besim ÖMER'in de bulunduğu bir talebe murahhas heyetini dinlemeye başlamış. Talebeler kendilerini şöyle müdafaa etmişler: *"Paşam, siz fizik okudunuz. Ses dört duvar arasında akisler bırakır ve kelimelerin tonu değişir. Biz «Çok yaşa» diye bağırдық. Sınıf zabıtları uzakta idiler, ses kanunları mucibince, onların kulağına «Alaşağı» şeklinde gitmiş..."*

Bu açıklama Paşa'nın pek hoşuna gitmiş olmalı ki, hemen zabıtlara dönüp: *"Talebeler haklıdır, fizik ve fen bunu emreder."* demiş. Fakat zabıtlar Marko Paşa'nın yanından çıktıktan sonra talebenin bu mazeretini yutmayan Paşa talebelere çıkışarak şöyle demiş: *"Anladık... Ses aksettirir ama ne?"*

Marko Paşa'yı Güç Durumda Bırakan Bir Olay

Her zaman dert dinlemeye alışmış olan Dr. Marko Paşa'nın hayatının sonlarına doğru başına gelen talihsiz bir olay, kaderin garip bir cilvesi olsa gerek, onun da devrin Padişahına derdini anlatmak zorunda bırakmıştı. Sultan Abdülaziz dönemindeki Sertabipliği sırasında Saray eczanesindeki fazla sarfiyattan ve burada görünen bir açıktan dolayı Dr. Marko Paşa mahkemeye verilmiş ve karar aleyhine sonuçlanmıştı. Bunun üzerine zaten mali durumu pek iyi olmayan Dr. Marko Paşa hasta yatağında devrin Padişahı Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilmek ve suçsuz olduğunu açıklamak üzere bir mektup kaleme almıştı. Onun kişilik yapısını ve bu olay karşısındaki tavrını göstermesi açısından bu mektubun Türkçeleştirilmiş şeklini buraya almayı uygun görüyoruz.

Cenâb-ı Hak padişahımız efendimizin âfiyetini devam ettirsin. Ben kulunuz bir seneden beri deva bulmaz bir hastalığın esiri olarak yatağa düşmüş ve canımla uğraşır vaziyetteyken başıma şimdi bir mahkeme işi açıldı. Bundan yirmi sene kadar evvel tahtta amcanız Abdülâziz Han Hazretleri vardı ve ben sarayın eczahanesine bakıyordum. Aradan bu kadar zaman geçtikten sonra, sarayınızın şimdiki eczacısı Faik Paşa Hazretleri geçenlerde Sultan Abdülâziz devrindeki eczahane hesaplarını elden geçirtmiş ve ilaç alımı konusunda benim zamanımdan kalma iki bin liralık bir açık bulmuş. Beni Üsküdar Hukuk Mahkemesi'ne verip mahkûm ettirdiler.

Dertlerle dolu yatağında kendi canımı düşündüğüm sırada bana parayı derhal ödemem için bir tebligat yapıldı. Bu hadiseyi Allah sizi inandırсын ki hatırlamıyorum ve zamanın hükümdarından ilâç paralarını alıp cebime atmak gibi kötü bir işi de hiçbir zaman yapmadım.

Zaten pek fena hastayım ve bu parayı ödeyecek takatim de yok. Hanedanınıza bunca sene sadakatle hizmet etmiş, ihanetle ve suiistimalle Allah'a şükür hiçbir zaman lekelenmemiş olan kulunuzun mahkûm olduğu bu cezadan affi hususunda bir ferman çıkartılması hususunda efendimize yalvarıyorum. Allah padişahımız efendimizin ömrünü uzun, iktidarını daimi kılsın.

Kulları

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhane Nazırı Marko

Marko Paşa'nın Ölümü ve Cenaze Töreni

Asıl evi Kuzguncuk'ta bulunmasına karşın Dr. Marko Paşa'nın yaz tatillerini geçirmek üzere gittiği Burgaz adasında da bir evi bulunmaktaydı. Hastalığı sebebiyle Burgaz adasındaki evinde

dinlenen Paşa'nın 2 Kasım 1888'de vefat etmesinin ardından, 3 Kasım 1888'de Bahriye Nezaretine mensup heyet, bütün Mekteb-i Tıbbiye öğrencisi, yakın dostları, hekim, eczacılardan oluşan topluluk cenazeyi Kuzguncuk'a nakletmek üzere Burgaz adasına gitti. O gün çok şiddetli bir lodos fırtınası olması sebebiyle gemi iki kez batma tehlikesi geçirerek çok güç şartlarda Burgaz adasına varabildi. Bu endişe ve korku dolu yolculuktan sonra Dr. Marko Paşa'nın evine giden topluluk cenazeyi buradan alarak Ada sokaklarından geçirip Rum Kilisesi'ne götürdüler. Burada gerekli dini tören yapıldıktan sonra fırtınanın da etkisini kaybetmesi üzerine cenaze yeniden gemiyle Kuzguncuk iskelesine getirildi. Dr. Marko Paşa'nın buradaki evi önünde bir süre durulduktan sonra cenaze, Kuzguncuk Rum mezarlığında toprağa verildi. Mezarı başında Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhane Dahiliye hocalarından Mirliva Dr. Zoeros Paşa, Dr. Marko Paşa'nın hayatı ve kişiliği üzerine katılanları kederlendirecek Fransızca bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın metnini özet şekliyle sizlere aktarıyoruz:

Bu mezarda ilelebed kalmak üzere defn olunan zâta Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne tarafından son ihtiramâtı ifa etmek isterim. Sözü uzatmayacağım bu anda hisseylediğim heyecan ve âlâmdan dolayı uzun uzadıya söz söylemeye iktidarım yoktur.

Efendiler!

Yirmibeş seneden beri hasb el-meslek reisim bulunup hayli zamanlardan beri kavî bir râbîta-i meveddet-kârâne [sevgi bağı] ile merbut bulunduğum bir zâtın ebedi bir surette müfarekât etmek [ayrılmak] benim için tahammülgüzar bir şey olmadığını elbette takdir edersiniz.

Marko Paşa Rum tüccarından gayet muteber bir aileye mensup olup 1824 senesinde dünyaya gelmiştir. Müşarünileyh ulûm-ı ibtidaiyyeyi o esnada ailesinin mutavattın [vatan edinmiş, yerleşmiş] bulunduğu Şire [Syros, Syra] adasında tahsil etmiş olup muahharen ailesi Dersaadet'e [İstanbul] nakl etmiş olmakla Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'ye yazdırılmıştır.

Marko Paşa Mekteb-i Şâhâne'de ulûm-ı tıbbiyyeyi tahsil eylediği sırada beyn-el akran temeyyüz etmiş [akranları arasında kendisini göstermiş] ve muallimlerin hüsn-i teveccüh ve muhabbetlerini kazanmış olduğundan doktor diplomasını ihraz eder etmez [alır almaz] o esnada seririyat-ı hariciyye muallimi bulunan müteveffa Konstantin Karateodori Bey'e seririyatı hariciye reisi nâmiyla muavin nasb olmuştur.

O zamanlar Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne Nezâreti'nde bulunan merhum Cemal Efendi Marko Paşa'yı taht-ı himayesine alarak büyük büyük familyalara takdim etmiştir.

Marko Paşa faaliyet ve zekâvet ve mahareti sayesinde az zaman zarfında o kadar terakki eylemiştir ki, şehrimizde bilcümle etibbâdan ziyade şöhret kazanmıştır.

Marko Paşa'nın ihraz eylediği [kazandığı] şöhret-i hâzîkâne cümlelerin malûmudur.

Marko Paşa'nın terakkiyatı yalnız şöhrete munhasır kalmayıp rütbece dahi kemal-i sür'atle terakki ederek birkaç sene zarfında Kolağalıktan Miralaylığa çıkmıştır.

Marko Paşa seririyat-ı hariciyye riyasetinde bir müddet kaldıktan sonra müfredât-ı seririyât-ı hariciyye muallim vekâletine tayin olunmuştur.

Cennetmekân Sultan Abdülaziz Han hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında ser-tabib hazret-i şehriyârî unvan-ı celilini ve umum asâkir-i şâhâne hıdmet-i sıhhiyesi riyasetini ve ilk defa olarak bir tabibe ihsan olunan Mirliva [tuğ/tüm general] rütbesini ihraz etmiştir.

Tell Your Trouble To Marko Paşa...

Abstract:

Marko Pasha is a quite well known proverbial idiom even though the Turkish Public opinion think he was a lawyer, he was actually medical doctor. While we were examining his short life, we observed that one of the most important point was his speed with its sense of humor and always eagerness to help medical students. With these personality specialties, he left deep influence in Turkish common cultural and educational life and he became a folk figure.

Key words: Marko pasha, medicine

Kaynaklar

1. Yıllarboyu Tarih Cilt:4, Hürriyet Ofset Matbaacılık, 27,1980.
2. Türk Ansiklopedisi Cilt: 23, Ankara, 299, 1974.
3. Aktepe M.M. Vak'a-Nüvis Ahmet Lûtfi Efendi Tarihi Cilt:10, Türk Tarih Kurumu, Ankara 66-155, 1988.
4. <http://www.kizilay.org.tr/y-tarihce.htm>
5. Yund K. Türk Atasözlerinde Kişi Adları, Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 358-359, 1977.
6. Tufan A. Derdini Marko Paşaya Anlat!, Resimli Tarih Mecmuası, Cilt:2, Sayı:21, Eylül 1955-1956, 1981.
7. Tarih Coğrafya Dünyası, Sayı:8, Cilt:2, 1959.
8. Baykara R. Tarih Dünyası, Cilt:1, Sayı:6, 254-255, 1950.
9. Gençer R.T. Marko Paşa, Poliklinik, Sayı:92, 1941; 269-270.
10. Yetkin M. Osmanlı Banında Yüzyıl Önce Bu ay, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı:59, Sayı:4-5, 1988; 250-251.